

Regionális gazdaságfejlesztés: eltérő fejlettségű megyék versenyképességének összehasonlító elemzése¹

Lukovics Miklós

Napjaink egyik legfontosabb kihívásává vált annak megismerése, hogy hogyan lehet versenyezni a globális világban. A globalizáció hatására a piaci verseny egyre inkább világmértűvé válik, a nagyvállalatok versenystratégiái átlélik a nemzeti piac adta lehetőségeket, és kiterjesztik a piaci versenyt az egész fejlett világra. A magyar gazdaság, mint kis méretű, nyitott gazdaság nagy mértékben ki van téve a globalizáció által diktált nemzetközi folyamatoknak, melyek a magyar területi fejlődésre is alapvető befolyást gyakorolnak.

Jelen tanulmány célja, hogy a nemzetközi szakirodalom és a rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján két olyan magyar megye (Győr-Moson-Sopron és Békés megye) közötti fejlettségbeli különbséget kimutassa, amelyek közül az egyiket a mindennapi szóhasználatban „fejlettnnek”, a másikat „fejletlennek” tartanak, majd az ismert modellek szerinti fejlettségi fázisokba sorolja. Az eltérő fejlettségű térségek nem kezelhetők ugyanazon gazdaságfejlesztési cselekvéstervvvel. Mindkét térség – a nemzetközi gyakorlatból átvett legjobb gazdaságfejlesztési modellek megfelelő adaptációja révén – beavatkozást igényel, s ezáltal hosszú távon egyaránt sikeres lehet a globális versenyben.

Kulcsszavak: regionális versenyképesség, regionális gazdaságfejlesztés

1. Bevezetés

Napjainkban az Európai Unió regionális politikája és támogatási rendszere, a versenyképesség és a kohézió fogalmának előtérbe kerülése központi megvilágításba helyezi a területi egyenlőtlenségek kérdését. A fejlett térségek erősebben képesek beágyazódni a nemzetközi gazdaságba, a külföldi működőtőke is ezen térségekbe áramlik először (Enyedi 2000, CEC 2004a). Ennek hatására viszont valós a veszélye annak, hogy a területi különbségeket jelző szakadék tovább szélesedik. „Magyarországon a rendszerváltás után a kilencvenes évek elején látványosan kiéleződtek a területi különbségek.” (Rechnitzer 2000. 13. o.). A gazdasági fejlettség

¹ Jelen tanulmány a Regionális gazdaságtan tagozaton I. díjat nyert azonos című pályamű rövidített verziója. Témavezető: Lengyel Imre.

Az OTDK dolgozat jelen rövidített verziója megjelent publikáció formájában: Lukovics M. (2004): Regionális gazdaságfejlesztés: eltérő fejlettségű megyék versenyképességének összehasonlító elemzése. *Tér és Társadalom*, 4, 149-168. o.

növekedésével ugyanis egy bizonyos szintig együtt jár a területi fejlettségi különbségek növekedése (Nemes Nagy 1998).

Az Európai Unió több dokumentuma kitér a tagállamok térségei közötti fejlettségi különbségekre, és azok mérséklésére (Rechnitzer 1998b). Az Európai Bizottság harmadik kohéziós jelentésében megállapítja, hogy az Európai Unió 2004-es bővítése után az új tagállamok lakóinak 92%-a él olyan térségekben, melyben az egy főre jutó GDP nem éri el a 25 tagú Európai Unió átlagának 75%-át (CEC 2004a). Ez egy eddig nem tapasztalt helyzet elé állítja az egész közösség versenyképességét, valamint belső kohézióját. A területi egyenlőtlenségek a csatlakozás időpontjában megnőnek, az egy főre jutó GDP 12,5%-kal csökken, a gazdasági-társadalmi különbségek megduplázódnak. A túlzott területi különbségek az egész közösség gazdasági teljesítményét áshatják alá. A fejlett és fejletlen térségek esélye a nemzetközi munkamegosztásba való bekapcsolódásra eltérő, s ilyen körülmények között indokolt megvizsgálni Magyarország két, eltérő fejlettségű térségének lehetőségeit:

1. *Békés megye* a dél-alföldi régióban fekszik, keleti határán húzódik a Magyar Köztársaság államhatára Románia irányába. Mai formáját az 1950-es közigazgatási beosztással nyerte el. Ősidők óta lakott, első jelentősebb benépesülése a Kr. e. V-IV. évezredbeli Körös kultúra. A honfoglalás után aprófalvas, sűrű településhálózat alakult ki, melyet a tatár pusztítás semmisített meg. Az 1700-as évek szlovák, sváb és román betelepítéseinek nyomát még ma is fellelhetjük a soknemzetiségű megyében, melynek nagytelkes, tanyarendszerrel övezett településhálózata ekkor alakult ki.
2. *Győr-Moson-Sopron megye* a nyugat-dunántúli régióban fekszik, északi részén húzódik a Magyar Köztársaság és Szlovákia közös, természetes államhatára a Duna mentén, Nyugatról pedig Ausztriával határos. A mai megye a hajdani három önálló vármegye maradékának összevonásából keletkezett közigazgatási egység (Győr, Moson és Sopron vármegyék). Sajátos helyzetét fokozza, hogy a szomszédos országok fővárosai olyan közel találhatók az országhatárhoz, hogy kulturális és gazdasági vonzáskörzetük – a határok átjárhatóságának függvényében – jelentős területet fed le a megyéből.

Az Alföld megyéinek többségét, így Békés megyét is a közvélemény inkább a fejletlen térségtípusba sorolja, míg Győr-Moson-Sopron megyét hajlamosak vagyunk hazai viszonylatban fejlettnak nevezni. Ennek vizsgálatára egyfajta lehetőséget kínál a *versenyképesség* fogalma, amely a globális verseny speciális jellemzőinek következtében a közgazdaságtan egyik *központi fogalmává* vált (Farkas – Lengyel 2001). A regionális versenyképesség az Európai Unió kohéziós politikájának 2007. és 2013. közötti programozási időszakában kiemelt jelentőséggel bír (CEC 2004a). „A versenyképesség és a kohézió egymást erősítik” (CEC 2004b. 4. o.). Területi egységek versenyképessége a helyi gazdaság és társadalom azon képességére utal, hogy az ott élőknek növekvő életszínvonalat biztosítson (Malecki 2000).

A versenyképesség közismert, különféle megközelítései közül tanulmányunkban a legszélesebb konszenzuson alapuló egységes (standard) definícióra támaszkodunk: „*a vállalatok, iparágak, régiók, nemzetek és nemzetek feletti régiók képessége relatíve magas jövedelem és relatíve magas foglalkoztatottsági szint tartós létrehozására, miközben a nemzetközi (globális) versenynek ki vannak téve.*” (CEC 1999. 75. o, Lengyel 2000b 974. o.). Ez a definíció az Európai Unió jogszabályalkotásába és a gazdaságpolitikai szemléletébe egyaránt beépült, egyre inkább felhasználják a területfejlesztési és regionális politika során (Lengyel-Rechnitzer 2000, CEC 2004a).

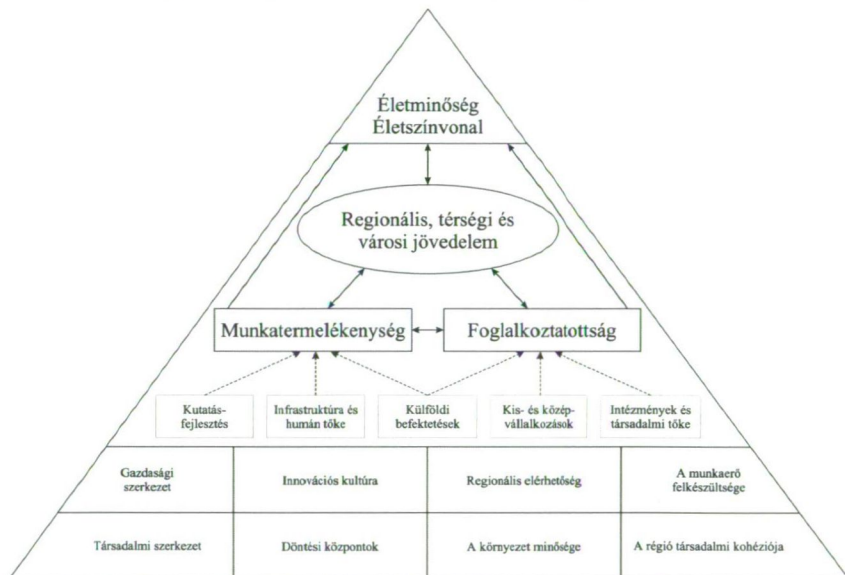
A globalizáció korában a térségek versenyképességének kérdése egyre inkább a regionális gazdaságfejlesztési politikák központi kérdésévé válik (Camagni 2002). A regionális gazdaságfejlesztés logikai szerkezete szerint a helyi gazdaságfejlesztés célja egy társadalompolitikai cél elérése, nevezetesen a helyben élők jólétének növelése (Malizia-Feser 1999), eszköze pedig a versenyképesség javítása (Lengyel 2002a). A regionális gazdaságfejlesztés és szerkezetváltás támogatásának eszközeiként is felfoghatóak a *klaszterek* (Isaksen – Hauge 2002). A klaszter alapú gazdaságfejlesztés mind az Egyesült Államokban, mind az Európai Unióban egyre inkább központi megvilágításba kerül. A tengerentúlon a Nemzeti Kormányzószövetség (*National Governors Association*) útmutatóban ismerteti a kormányzókcal a klaszter központú fejlesztésekkel kapcsolatos ismereteket (NGA 2002).

Az Európai Unió helyi fejlesztések iránti elkötelezettsége tükröződik a 2007–2013-as programozási időszak javasolt prioritásából, valamint költségvetés-tervezetéből (CEC 2004a, 2004b). Az Európai Unió regionális politikája az alulról szerveződő regionális gazdaságfejlesztést támogatja, mely stratégia alapvetően a klaszterekre épülő gazdaságfejlesztési stratégiával ekvivalens (Lengyel 2002b). Ahhoz, hogy egy térségben klaszter alapú gazdaságfejlesztési stratégiát lehessen alkalmazni, ahhoz egyrészt tudatos gazdaságfejlesztési beavatkozás, másrészt egy évekig tartó *fejlődési pálya* bejárása szükséges. Az Európai Unió elmaradott régióiból kiindulva Rosenfeld hét lépésben építi fel a klaszterekre támaszkodó fejlesztési kezdeményezéseket (Rosenfeld 2002). Waits elmaradott térségből kiindulva négy fázison keresztül jut el a klaszter alapú gazdaságfejlesztéshez (Lengyel 2002a). Mindezen megközelítésekben közös, hogy a vázolt fázisokat végig kell járni, nem lehet az első fázisból rögtön az utolsóba ugrani.

A versenyképességi különbségekkel leírható térségeknek különféle utakat kell bejárniuk a klaszter alapú gazdaságfejlesztés, s így a globális versenyben való hosszú távú sikeres helytállás eléréséhez. Lényegesen eltérő kiindulási helyzetük miatt ugyanis nem kezelhetők egységes gazdaságfejlesztési cselekvéstervek. Mindezekből kiindulva indokolt megvizsgálni Békés és Győr-Moson-Sopron megye versenyképességét ahhoz, hogy az analizált kiindulási helyzethez illeszkedő gazdaságfejlesztési stratégiát tudjunk megadni. Ilyen vizsgálatok elvégzéséhez egyre letisztultabb modellek állnak rendelkezésünkre a nemzetközi és a magyar

szakirodalomban egyaránt. A széles szakmai körökben elismert regionális versenyképességi jelentések közül az egyik legújabb a DTI (*Department of Trade and Industry, Egyesült Királyság Kereskedelmi és Ipari Minisztériuma*) 2003 novemberében publikált versenyképességi tanulmánya (*UK Productivity and Competitiveness Indicators 2003*), mely hat átfogó csoportban vizsgálja a versenyképességet alakító tényezőket (DTI 2003). A vizsgált befolyásoló tényezők – más csoportosításban ugyan, de – szinte tökéletesen összecsengenek a régiók, térségek és városok versenyképességének *piramis-modelljével* (Lengyel 2000b, 1. ábra), mely logikai szerkezete és átláthatósága miatt elemzésünk alapjául szolgál.

1. ábra A régiók, térségek és városok versenyképességének piramis-modellje

Forrás: Lengyel (2000b)

A piramis-modell csúcsában a végső cél, az életminőség, az életszínvonal javítása található. Ehhez három, egymásra épülő szinten keresztül vezet az út² (Lengyel 2000b):

- Alap kategóriák
- Alaptényezők

² A DTI tanulmányában ettől eltérő logika érvényesül: az életminőséget társadalmi és környezetvédelmi tényezőkből vezetik le.

- Sikerességi faktorok

A modell talapzatát alkotó sikerességi faktorok *közvetetten*, hosszabb távon, a modell középső részén elhelyezkedő alaptényezők *közvetlenül* hatnak a versenyképesség egységes definícióját alkotó alapkategóriákra. Tanulmányunkban Békés és Győr-Moson-Sopron megye alapkategóriáit és alaptényezőit teljes mértékben elemezzük, míg a sikerességi faktorok közül csak azokat, amelyeket a két megye fejlettségének magyarázatát illetően a legfontosabbnak tartunk. Ezen elemzés eredményeire támaszkodva kíséreljük meg a két megye fejlettségi fázisokba való sorolását, valamint a lehetséges stratégiák meghatározását.

2. A két megye a piramis-modell alapkategóriáinak tükrében

Az *Alapkategóriák* a versenyképesség egységes definíciójából következő *mérhető* kategóriák: a *jövedelem*, a *munkatermelékenység* és a *foglalkoztatottság*. A három alapkategória összecseng azzal, hogy a versenyképességet visszavezethetjük három közgazdasági kategóriára, melyek *együttesen* jellemzik egy régió versenyképességét (Lengyel 2000b). Ahogy a területi fejlődés sem jellemezhető egyetlen tényezővel (Rechnitzer 1998a), ebben a megközelítésben a versenyképességnek sincs egyetlen kiemelt mutatója.

Fajlagos regionális jövedelem \approx *Munkatermelékenység* \times *Foglalkoztatottsági ráta*

2.1. A jövedelem

Közismert, hogy a GDP megyei, illetve régióra vonatkozó értékét nem szabad egyetlen üdvöztető mutatóként kezelni, a területi elemzésekhez célszerű más statisztikai mutatószámokat is felhasználni (Pukli 2000). A jövedelem igen összetett kategória, amit árnyaltan lehet mérni. A megyei adatnyilvántartás a *megyei GDP-t*, az *átlagkereseteket* és az *állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó alapját képező jövedelmet* tartja nyilván³. A hét magyar régió közül egyik sem éri el az EU átlagát az egy főre jutó PPS-ben számított GDP tekintetében⁴. A Közép-Magyarországi régió azonban a 2001-es adatok szerint az 25 tagú EU-átlag 89,2%-án van (CEC 2004a), vagyis már 1999-ben átlépte azt a küszöböt, hogy a három év átlagából számított érték alapján kicsúszott a Strukturális Alapok kedvezményezett zónájából!

Békés megyében az egy főre jutó GDP tekintetében mind az adatok abszolút szintje, mind pedig azok elmozdulása jóval kedvezőtlenebb, mint Győr-Moson-Sopron megyében. A vizsgált nyugati megyében az egy főre jutó GDP majdnem

³ A regionális szemlélet elterjedésével azonban egyre inkább elterjedté válik a GRP (*Gross Regional Product*) elnevezés, a bruttó hazai termék régióban keletkezett részét értik alatta (Lengyel 2000b).

⁴ Győr-Moson-Sopron megye is csak az EU-átlag 63,4%-án van, ebből is látszik, hogy fejlettsége mennyire relatív az európai térben gondolkodva (KSH 2003).

kétszerese a vizsgált keleti megye ugyanezen értékének, másrésről pedig az egy főre jutó GDP-ben kifejezhető területi differenciálódás erősödését is megfigyelhetjük: nyolc évet felölelő idősort elemezve azt találtuk, hogy Békés megye az országos átlag 79,1%-áról (1994.) az országos átlag 66,0%-ára (2001.) esett vissza, míg Győr-Moson-Sopron megye az országos átlag 103,3%-áról (1994.) 120,1%-ra (2001.) mozdult el (KSH 2003). Annak ellenére, hogy tudjuk, hogy „a megye nem a legmegfelelőbb területi egység a nemzeti számlák számításánál” (Katona 2000. 210. o.), levonhatjuk azt a következtetést, hogy miközben az ország közelít az Európai Unió átlagához, addig az országon belül bizonyos térségek – így Békés megye is – leszakadnak.

Ha a jövedelem másik⁵ komponensét, az alkalmazottak bruttó átlagjövedelmét vizsgáljuk gazdasági áganként, akkor azt láthatjuk, hogy a Békés megyei átlagkeresetek minden ágban szignifikánsan elmaradnak az országos átlagtól (KSH 2004). Kiemeljük a nagy hozzáadott értékű szolgáltatások, különösképpen a pénzügyi szolgáltatások tekintetében fennálló különbséget. Ez ugyanis azt a veszélyt rejt magában, hogy a térség megtartó képessége alacsonnyá válik, és a kvalifikált munkaerő a magasabb szinten realizálható életminőség reményében a nagyobb átlagkereseteket nyújtó térségbe vándorol. Győr-Moson-Sopron megyében a bruttó átlagkeresetek jobban közelítenek az országos átlaghoz. Különösen szembevetendő az iparban mért, országos átlagot meghaladó keresetek nagysága. A viiharsarki megyében az ipari átlagkeresetek csupán 2/3-át teszik ki a kisalföldi megye ugyanezen mutatójának. Ez a tény a tapasztalatok alapján középtávon már migrációt válthat ki.

A jövedelemszint vizsgálatánál harmadik komponensként mindenképpen célszerű számba venni az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó alapját képező jövedelem nagyságát a két megyében. Győr-Moson-Sopron megyében 2001-ben ez 400.000 forint, míg Békésben 262.000 forint volt (KSH 2004). Ezen két megyei átlagértéket mindkét megyében meghaladja a két megyeszékhelyen, Békéscsabán, illetve Győrről mért érték, a többi kistérségben azonban elmaradnak a személyi jövedelemadó alapját képező jövedelmek az adott megyére számított átlagtól.

Megállapíthatjuk, hogy a jövedelmek vizsgálatának általam használt mindhárom komponense – egy főre jutó GDP, átlagkeresetek, szja alapját képező jövedelem – kimutatja a két megye közti szignifikáns jövedelmi különbségeket. A legnagyobb különbség az egy főre jutó GDP értékében mutatkozik, itt a győr-moson-soproni érték majdnem kétszerese a békési értéknek. Ennél kisebb eltérés tapasztalható a személyi jövedelemadó alapját képező jövedelem terén, itt „mindössze” másfélszeres a különbség Győr-Moson-Sopron megye javára. A

⁵ A DTI tanulmánya a jövedelmek vizsgálatánál *kizárólag* az egy főre jutó GDP-t veszi figyelembe. Tanulmányunkban a minél igényesebb helyzetelemzés érdekében további két komponens is elemzésre kerül.

legkisebb eltérés a bruttó átlagkeresetek esetén figyelhető meg (1,3-szeres). A tőkejövödelmeket nem könnyű megmérni, ezek vizsgálatára nincs lehetőség. A KSH nem közli például a társasági adó alapját képező vállalati jövedelmeket, ráadásul ezek közgazdasági tartalma is erősen kétséges a telephelyek adatai miatt.

2.2. A munkatermelékenység

A munkatermelékenység egyik legfontosabb mutatóját, az egy foglalkoztatottra jutó GDP-t vizsgálva megállapíthatjuk, hogy minden ágazatban Győr-Moson-Sopron megye értéke nagyobb, kivéve a mezőgazdaságot, ahol megközelítőleg egyenlő értéket számítottunk a két térségre vonatkozóan. Legjelentősebb az eltérés az iparban, ahol a győr-moson-soproni érték több, mint kétszerese a békési értéknek⁶. Ez is mutatja Békés megye egyoldalú szerkezetét, mely döntően a mezőgazdaságra épülő iparágakban testesül meg. A feldolgozóipar ágazatait tekintve egyoldalú iparszerkezet áll előttünk, a Békés megyei feldolgozóipari GDP mintegy 60%-át három ágazat produkálja: az élelmiszeripar, a nemfém ásványi termékek gyártása (üvegyártás, tégl- és cserépgyártás) és a kőolaj-feldolgozás.

Győr-Moson-Sopron megyében a bruttó hozzáadott érték majd fele a szolgáltatások terén keletkezik, 45%-a az iparban, illetve építőiparban, míg a maradék 5% a mezőgazdaságban képződik. Ráadásul a megye gazdasági szerkezetének átrendeződése is a magasabb hozzáadott értékű ágazatok előtérbe kerülésének irányába zajlik. Az ipar térhódítása mellett a korszerű gazdasági szerkezethez hozzájáruló másik tendencia a mezőgazdaság relatív visszaszorulása.

2.3. A foglalkoztatottság

A munkaerőpiac helyzete mind *számszakilag*, mind pedig *minőségileg* jóval kedvezőbb a kislétföldi megyében. A munkanélküliek aránya fele az alföldi megye ugyanezen mutatóval kifejezett értékének. Ráadásul Békés megyében sokszor találkozhatunk a tartós munkanélküliség problémájával, ezzel szemben a 180 napon túli munkanélküliek aránya a megyék között a vizsgált nyugati megyében a legalacsonyabb. Elmondható továbbá, hogy a Nyugat-Dunántúli Régióban található megye munkavállalói sokkal *produktívabb* ágazatokban fejtik ki munkaerőjüket, nagyobb hozzáadott értéket állítanak elő, mint dél-alföldi kollégáik. A mezőgazdaságból a munkaerő az exportképes, a nemzetközi versenyben helyt álló iparba vándorolt, továbbá az ide áramló kvalifikált munkaerő tudása felhalmozódott a szolgáltatási szférában. Lényeges, hogy Győr-Moson-Sopron megyében a munkaerő-kereslet és -kínálat szerkezete eltér egymástól, vagyis fennáll a *strukturális munkanélküliség*

⁶ Ezen eltéréseket jól követik a bruttó átlagkeresetek, de az iparban kisebb amplitúdoval, hiszen a több, mint kétszeres GDP/fő értéket csak másfélszeres bruttó átlagkeresettel honorálják Győr-Moson-Sopron megyében, mint Békés megyében.

ténye! A külföldi tőke a képzett és nyelvtudással is rendelkező, alkalmazotti réteg iránt olyan erős keresletet támasztott, hogy már a munkaerőhiány jelei mutatkoznak.

Az egységes versenyképességi definíciónál fontos a *területi egységek bekapcsolódása a globális gazdaságba*⁷. Győr-Moson-Sopron exportja⁸, importja, valamint a nyitottság mutatója⁹ egyaránt jelentősen meghaladja a Békés megyei értéket. Ezen vizsgálati szempontból statisztikai értelemben már fennáll a két megye közötti *nagyságrendi különbség*¹⁰. Nagyon fontos a számok mögé nézni. Egyrészt a gyenge békés megyei export oka az élelmiszergazdaságra épülő keleti exportpiacok beszűkülése, valamint az, hogy az exportra szánt cikkek kis része versenyképes az Európai Unió piacain. Másik fontos megjegyzés, hogy Győr-Moson-Sopron megye jelentős külkereskedelmi értéke döntően egy vállalatnak köszönhető, és egyenesen következik az Audi Hungária termelési és logisztikai politikájából. Míg Győr-Moson-Sopron megyében már kialakult egy erősen exportorientált, magas külföldi működőtőkét allokáló nagyvállalati kör, addig Békésben döntően kis- és középvállalkozások találhatók, melyek túlnyomó részt belső piacra termelnek és hazai tulajdonban vannak.

A rendelkezésre álló statisztikai adatok mindhárom alapkategóriát illetően egyértelműen kimutatják Békés és Győr-Moson-Sopron megye közötti versenyképességi különbséget: a vizsgált nyugati megyében mind az adatok abszolút szintje, mind pedig azok elmozdulása kedvezőbb, mint a vizsgált alföldi megyében.

3. Békés és Győr-Moson-Sopron megye a piramis-modell alaptényezőinek tükrében

Indokolt megvizsgálni, hogy a két vizsgált megyében mit állapíthatunk meg az alaptényezők jelenlegi helyzetéről, hiszen ez a versenyképesség javításának lehetőségét alapvetően befolyásolja. A piramis-modell öt alaptényezője a következő (Lengyel 2000b):

1. Kutatás és technológiai fejlesztés
2. Infrastruktúra és humán tőke
3. Közvetlen külföldi befektetések

⁷ Az adatok elemzésekor ügyelnünk kell arra, hogy a statisztikai nyilvántartás csak az ötven főnél nagyobb vállalatok székhely szerinti adatait közli. Ez azonban a térség külkereskedelmének szignifikáns részét (95-97%-át) adja, így az adatok relevánsnak tekinthetők.

⁸ A regionális gazdaságtan fogalmai szerint külföldnek minősül minden területi egység, amely a vizsgált régió határain kívül van. A statisztikai nyilvántartás azonban megyék között lebonyolított „külkereskedelmet” nem mér.

⁹
$$A_nyitottság_általán_használt_mutatója = \frac{Export + import}{2 \cdot GDP}$$

¹⁰ Győr-Moson-Sopron megye exportja 15-szöröse, importja 25-szöröse, nyitottsági mutatója 11-szerese a megfelelő békési értéknek.

4. Kis- és közép vállalkozások
5. Intézmények és társadalmi tőke

1. *Kutatás és technológiai fejlesztés:* A térségek versenyképességét döntően meghatározza az innovációk jelenléte. Az állami K+F tevékenység mindkét megyében alacsony, de a vállalati kutatások terén már jelentős különbségeket érzékelünk. Azon kutatóközpontok közül, amelyek Magyarországon vidékre települtek, Győrött működik az egyik legnagyobb. Az Audi Motorfejlesztő Központja 200 új, jövőorientált munkahelyet teremtett konstruktőrök, fejlesztőmérnökök, gyártástervezők és informatikusok számára. Motorfejlesztők, termelési és minőségbiztosítási mérnökök és gyártástechnológusok közösen, egymással szorosan együttműködve végzik feladataikat.

2. *Infrastruktúra és humán tőke*¹¹: „... a magyar gazdaság legújabb növekedési periódusa, a rendszerváltással valószínűsíthetően felerősödött regionális egyenlőtlenségek jórészt összefüggésbe hozhatók a tőkeigényes infrastruktúra szerkezeti, mennyiségi, de főképpen *súlyos minőségi problémáival*, illetve azok részleges feloldásával.” (Horváth 2001. 224. o.). Ez az alaptényező nehezen mérhető, túl sok mindent értünk alatta. Jelenleg a műszaki infrastruktúra, jellemzően a közúti közlekedés elégtelen volta, Békés megye főváros felől történő nehézkes megközelíthetősége okozza a legkomolyabb problémát. Győr-Moson-Sopron megye fizikai bekapcsolódása a globális világba mind közúton, mind a vízi, mind pedig a légi forgalomban jóval kedvezőbb, mint Békés megyéé. Sőt, Békés megye szinte az egyetlen olyan térség a Magyar Köztársaság területén, amely a magyarországi autópályáknak ötven kilométeres vonzáskörzetén is kívül esik, ez a vállalatoknak komoly *versenyhátrány*. A IV-es páneurópai vasútvonal viszont mindkét vizsgált megyét átszeli, így ebből a szempontból nincs különbség a két térség között.

A közműellátottsági mutató (egy km ivóvízvezeték-hálózatra jutó szennyvízcsatorna-hálózat hossza) tekintetében is tetten érhető a két megye közötti infrastrukturális ellátottságbeli különbség. Békés megyében ez az érték 309 méter volt, míg Győr-Moson-Sopron megyében ennek több, mint kétszerese, vagyis egy kilométer ivóvízvezeték-hálózatra 710 méter szennyvízcsatorna-hálózat jutott 2000. végén. Békés megyében továbbá kiugróan alacsony a közüemi szennyvízcsatorna-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (34,4%).

Győr-Moson-Sopron megye nem csak fizikailag, hanem virtuálisan is könnyebben képes bekapcsolódni a globális világ folyamataiba. Az ezer

¹¹ A legnagyobb különbség a DTI és a piramis-modell által kínált elemzési lehetőség között talán ebben a tényezőben mutatkozik. A piramis-modellben erőteljesen megjelenő műszaki infrastruktúra (pl. autópályák) a DTI-jelentésben meg sem jelenik, hangsúlyozzák viszont a virtuális kapcsolatok fontosságát, továbbá a humán tőke külön részfejezetben kerül kiemelésre.

lakosra jutó kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások számában csak Közép-Magyarország előzi meg a Győr-Moson-Sopron megyét magában foglaló Nyugat-Dunántúli régiót. A Dél-Alföldi régióban feleannyi embernek van lehetősége kábeltelevíziós hálózatra csatlakozni, mint Nyugat-Dunántúlon. A kommunikációs infrastruktúra terén el kell különíteni a nagyobb városokat a többi településtől. Előbbiekben kielégítő, vagy jó az ellátottság, így a fejlődés csomópontjai lehetnek.

Ehhez az alaptényezőhöz tartozik a *humán tőke* vizsgálata is. Ez is egy nehezen mérhető, de nagyon fontos kategória. Békés megyében a megyeszékhelyen *egyetemi szintű oktatás nincs*, főiskolai szinten gazdasági tudást lehet szerezni a Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Karán pénzügyi és gazdálkodási szakon. Problémát okoz az oktatói bázis: a minősített oktatók más felsőoktatási intézményekből járnak. Az oktatási témakörök Békés megyében nem egyediek. Győr-Moson-Sopron megye ezzel szemben két egyetemmel rendelkezik, ahol mérnököket, közgazdászokat egyaránt képeznek, továbbá mezőgazdasági és élelmiszertudományi diplomát is lehet szerezni. Győrött az egyetemek és a vállalatok közti kapcsolat erősödik. Az Audi Hungária Motor Kft. és a győri Széchenyi István Egyetem együttműködési megállapodást írt alá, mely rögzíti a nagyvállalat és a felsőoktatási intézmény közötti szakmai kapcsolatok elmélyítését. Az egyetem továbbá benne van a Pannon Autóipari Cluster klaszter-magjában.

3. *Közvetlen külföldi befektetések:* A kislétföldi megye külföldiműködőtőke-vonzó képessége szignifikánsan nagyobb, mint Békés megyéé mind a külföldi érdekeltségű vállalkozások számát, mind jegyzett tőkéjét, mind a külföldi befektetés arányát illetően. A vegyes vállalatok nagy része (több mint 40%) Győrben telepedett le, a második legpreferáltabb hely Sopron. Megfigyelhető tehát térbeli koncentráció a nagyobb városok előnyére. Szembetűnő, hogy a Békés megyei vállalatok összességében sem fektettek be annyi tőkét a megyében, mint Győr-Moson-Sopron megye egyetlen kiragadott nagyvállalata, az Audi Hungária. Győr-Moson-Sopron megyében már beindult egy öngerjesztő folyamat, a betelepülő multinacionális vállalatok jelenléte biztonságot ad a betelepülni vágyóknak, csökkenti a betelepülés kockázatát. A befektetők letelepedésében már ez játssza a döntő szerepet, hiszen a sikeres gazdasági tevékenységhez szükséges alpinfrastruktúra teljes egészében kiépült, sőt a fejlett infrastrukturális tényezők magas színvonala is jellemző a térségre. Ez a folyamat a jövőben várhatóan tovább erősödik, a befektetni szándékozók már nem a költségelőnyökre fognak települni, hanem olyan környezetbe vágnak, ahol jellemző a spill-over, valamint lehetőség van formális és informális kapcsolatok, klaszterek kialakítására. A gazdaság térbeli rendeződésében ugyanis ez játssza a fő szerepet, ez jelenti a fő motivációt.
4. *Kis- és középvállalkozások:* Békés megyében 1995-től 42,5%-kal nőtt a működő társas vállalkozások száma, míg Győr-Moson-Sopron megyében

123%-kal (KSH 2004). A kis- és középvállalkozások számának növekedése mindkét térségben megfigyelhető. A KKV-k számának növekedése elvileg azt jelzi, hogy a vállalkozói környezet kedvező a regionális fejlődés szempontjából, a környezet alkalmas térségi bázisnak. Azonban Békés megyében inkább arról van szó, hogy a vonzó üzleti befektetések hiánya váltja ki a vállalkozási „kedvet”. Ezt támasztja alá az egyéni vállalkozások nagy aránya az összes vállalkozáson belül, továbbá az, hogy a társas vállalkozásokon belül magas az alacsony kezdőtőke-igényű korlátlan felelősséggel bejegyzett társasági forma. A működő vállalkozások nagy része a nontraded szektorban koncentrálódik. Egy térség gazdasági versenyképességére döntően azonban a traded szektor vállalkozásai, továbbá a kft-k, rt-k hatnak. Utóbbiak egy főre jutó száma azonban az országos átlag felét sem éri el. Az egyéni vállalkozások viszont az országos átlagtól szignifikánsan nem térnek el fajlagos számukat tekintve. Ezek döntően a mezőgazdaságban kényszervállalkozóként megjelenő családi vállalkozások. Mindkét megyében megfigyelhető a jogi személyiségű társas vállalkozások székhelyének nagyobb városokra történő térbeli koncentrációja.

5. *Intézmények és társadalmi tőke:* Ahhoz, hogy a vállalatok sikeresek legyenek, nem elegendő a vállalatvezetés hozzáértése és elkötelezettsége. Hatékony együttműködést kell megvalósítani a térségben egyrészt a vállalatok és az intézmények között, másrészt a különféle intézményeknek egymás közt. Győr-Moson-Sopron megyében már letelepültek domináns vállalatok, sőt döntési központok is vannak, és kezd kialakulni a nagyvállalatok felsőoktatási intézményekkel való együttműködése. Békés megyében hiányzik a megyét térségi bázisnak tekintő nagyvállalat, így a kis- és középvállalkozásoknak össze kellene fogniuk érdekeik közös érvényesítése érdekében. A társadalmi tőke azonban nem elég fejlett ehhez. A vállalkozások nem bíznak meg egymásban, hiányzik az együttműködésre való törekvés. Egymás rovására akarnak terjeszkedni, csak kevesen gondolnak arra, hogy az összefogás mindenkinek jó lehet (Lengyel 2001). Pedig ahol sikerül kellő humán és társadalmi tőkét kínálni a külföldi nagyvállalatok számára, ott nem kell attól tartani, hogy a hazai bérszínvonal emelkedésével (a költségelonyók csökkenésével) a működő tőke az olcsóbb munkaerőt kínáló országokba áramlik a Magyarországon kínált kedvezmények megszűnésével.

4. Sikerességi faktorok

A piramis talapzatát alkotja azon nyolc tényező, amely egy térség versenyképességét közvetetten, áttételeken keresztül és hosszabb távon befolyásolja. Ezek a hosszú távú sikerességhez elengedhetetlen társadalmi és gazdasági faktorok. A két vizsgált megye jelenlegi helyzete, illetve lehetséges fejlődése szempontjából kiemelten

fontosnak tekintünk két faktort, a gazdasági szerkezet és a regionális elérhetőség faktorait, így jelen tanulmányban csupán ezen két faktor versenyképességre gyakorolt hatását elemezzük.

1. *Gazdasági szerkezet:* Az Európai Unióban 1998-99-ben, a hatodik periodikus jelentés elkészítésekor megvizsgálták, hogy mi lenne akkor, ha a gazdasági szerkezet homogén lenne a vizsgált régiókban. Ilyen feltétel esetén az elmaradottság fele eltűnt, így a gazdasági szerkezet eltérése nagyon fontos faktor. Békés megyében a meglevő hagyományos ipari termelés nem tudja ellátni a növekedés forrásának szerepét hiszen mind az ún. hagyományos iparágak közé sorolható, ahol a hazai és nemzetközi piac telítődik vagy már telített, a termékéletgörbék leszálló ágban vannak, és kevésbé kvalifikált munkaerőt igényelnek. Teljesen hiányoznak a modern, technológiaintenzív, magasan képzett munkaerőt felszívó iparágak, amelyek igazán lendíthetnék a megye és a régió gazdasági életét. Sőt, az ipari termelés reálértéken csökken, az 50 főnél többet foglalkoztató iparvállalatoknál a termelékenység növekedése lelassult. Ez azért probléma, mert a piramis-modell logikája szerint a nagyvállalatok inkább a termelékenység fokozásán, míg a kis- és középvállalatok inkább a foglalkoztatottság biztosításán keresztül hatnak a versenyképességre. Ha pedig a nagyvállalatok ezt a szerepet nem tudják ellátni, akkor a fejlődés féloldalas lehet. Helyi gazdaságélénkítő szerepük sincs, hiszen a helyi mezőgazdasági kapacitásra települt élelmiszeriparon kívül egyik megyei szinten domináns iparág sem igényli a helyi beszállítókat, így a tovagyűrűző gazdaságélénkítő multiplikátor hatásuk elhanyagolható. Ezzel szemben Győr-Moson-Sopron megye gazdasági szerkezete produktív iparágakra épül, ráadásul a mezőgazdaság GDP-részesedése visszaszorulóban van. A megye húzóágazatai jellemzően innovatívak, kiemelkedő a gépipar, mely országos jelentőségű iparágnak tekinthető, s melynek döntési központjai is megjelennek a térségben. Ezen iparágakban még van terjeszkedési potenciál, és exportképes. Lényeges, hogy kvalifikált munkaerőre épít. Az üzleti szolgáltatások itt is a nagyobb városokra koncentrálódnak, de nyújtóik jóval igényesebb kereslettel találkoznak, mint Békés megyében.
2. *Regionális elérhetőség:* Egy térség fejlődését, fejlettségét alapvetően meghatározza, hogy mennyire tud bekapcsolódni a globális világ folyamataiba, mennyire van tőle elszigetelve akár fizikailag, akár virtuálisan. A regionális elérhetőséget számszerűsíthetjük is a Terra Stúdió 2001-es kutatásában meghatározott módszertan alapján (Terra Stúdió 2002). A kutatás a közlekedési infrastruktúra jelentőségét vizsgálja a gazdasági-térbeli folyamatokban. A modellben egy-egy településről kiinduló mozgások legrövidebb idejű megvalósítása kerül kiszámításra. A tíz vizsgált mozgási reláció legrövidebb elérési idejének meghatározott súlyozásával komplex elérési mutatót kapunk, mely a két megyeszékhelyre vonatkozóan a következő:

Békéscsaba: 54,54, míg Győr 31,71. A modell logikája szerint a tíz vizsgált mozgási reláció közül háromban¹² a két megyeszékhelyre számított elérési idő zérus, valamint további öt mozgási relációt¹³ illetően nincs szignifikáns különbség a két megyeszékhely között. A *főváros és a legközelebbi autópályacsomópont távolsága*, mint mozgási relációk értéke viszont annyira nagy Békés megyére vonatkozóan, hogy emiatt a megyeszékhely komplex elérési mutatója majdnem kétszerese a Győrinek.

5. A kompetitív fejlődés szakaszai

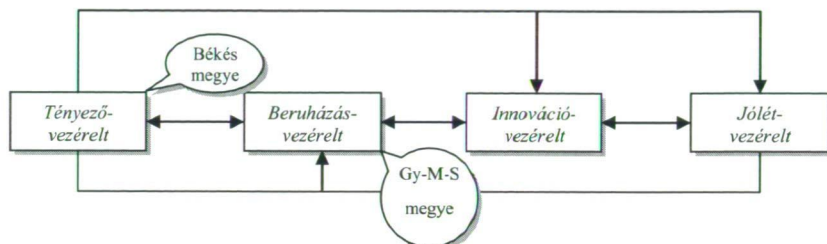
A helyi gazdaság állapotának helyes felmérése a sikeres gazdaságfejlesztési stratégiák kidolgozásának és alkalmazásának az alapját képezi (Waits 1998, Stimson et al 2002). A helyzetfelmérés eredményei nagy mértékben meghatározzák a gazdaságfejlesztés alkalmazandó gyakorlatát, melyre több elméleti igényességű, sokszor matematizált modell áll rendelkezésünkre (Malizia-Feser 1999, Stimson et al 2002). Tanulmányunkban inkább Porter fejlődési szakaszaira támaszkodunk, hiszen az egyrészt gyakorlatiasabb, másrészt jobban illeszkedik az általunk eddig használt fogalomrendszerhez. Az eddig leírtak alapján megkíséreljük besorolni a két megyét a *kompetitív fejlődés szakaszaiba*. (2. ábra). Porter a térségek fejlettségét fejlődési szakaszokba való besorolással próbálja megragadni. (Lengyel 2000a).

Magyarország megyéinek jelentős része, így Békés megye is jelen pillanatban megítélésünk szerint a tényezővezérelt szakaszban van, ugyanis természeti erőforrások (föld) illetve alacsony képzettségű olcsó munkaerő az, amire versenyelőnyt lehet alapozni a nemzetközi árversenyben. Ebből adódóan csak költségelőnyöket tudnak kihasználni, a termékdifferenciálásból adódó előnyök nem elérhetőek. Innovációs tevékenység, kutatás-fejlesztés nem jelentős, áttörést nem képes elérni, a meglévő technológia elavult, s a térségen kívülről vásárolt. Mivel az alapinfrastruktúra fejletlen, ezért elsődleges fejlesztési cél az alapinfrastruktúra fejlesztése. Porter szerint a fejlett országokban egyre inkább az a tendencia figyelhető meg, hogy a versenyképességet az egyedi érték és az innovációk határozzák meg, szemben a költségelőnyökkel (Porter 2003).

¹² A legközelebbi kistérségi központ elérhetősége, a legközelebbi megyeközpont vagy megyei jogú város elérhetősége, a leghamarabb elérhető ipari parkok.

¹³ A legközelebbi három kistérségi központ elérhetőségének átlaga, a legközelebbi három megyeközpont vagy megyei jogú város elérhetőségének átlaga, a legközelebbi három ipari park elérhetősége, a legközelebbi nemzetközi határátkelőhely elérhetősége, a legközelebbi három nemzetközi határátkelőhely elérhetősége.

2. ábra Békés és Győr-Moson-Sopron megye elhelyezése a kompetitív fejlődés szakaszaiban

Forrás: Lengyel (2000a) alapján saját szerkesztés

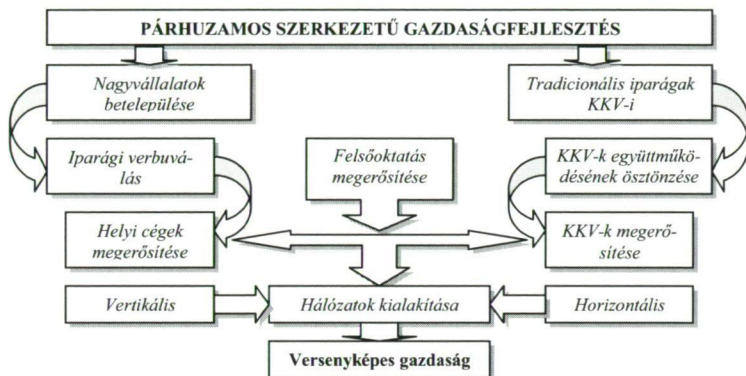
Magyarországon csak néhány térség sorolható be a beruházásvezérelt fejlődési szakaszba versenyképessége, gazdasági tevékenysége alapján. Győr-Moson-Sopron megye véleményünk szerint ide tartozik, hiszen rendelkezik magasabb rendű versenyelőnyökkel, speciális és fejlett tényezők valamilyen szinten jelen vannak, a Porter-rombusz több determinánsa is versenyelőnyöket hordoz (Lengyel 2000a). A környezeti feltételek alkalmasak a piacon elérhető lehető legjobb technológia gyors átvételére, így az innovációs eredményeket gyorsan képesek adaptálni. Sok helyen jelentős önálló kutatás is zajlik, tökéletesítve a vásárolt technológiát. Mivel a legjobb technológiát alkalmazzák, és olcsó, de jól képzett a munkaerő, ezért lehetőségük van a külpiazi megjelenésre, ami Győr-Moson-Sopron megye esetén jelentős.

6. A jövő gazdaságfejlesztési irányvonalai Békés megyében

A fentebbiek alapján Békés megye jelenlegi helyzetéből adódóan a versenyképes gazdaság eléréséhez kétféle út látszik járhatónak (3. ábra):

1. Domináns nagyvállalat jelenlétét igénylő klaszter alapú gazdaságfejlesztés kiépítése.
2. Tradicionális iparágak KKV-ire támaszkodó együttműködés-ösztönzés.

3. ábra Lehetséges gazdaságfejlesztési irányok Békés megyében

Forrás: saját szerkesztés

6.1. A klaszter alapú regionális gazdaságfejlesztési stratégia lehetősége

A továbblépési lehetőségeket vizsgálva mindenképpen célszerű Waits regionális gazdaságfejlesztési stratégiájára hivatkozni. Az ő modellje ugyanis elmaradott régiókra lett kidolgozva, az Egyesült Államok 1960. utáni fejlődési tapasztalataiból kiindulva (Waits 1998). Logikai menetet vázol fel, az elmaradott térségből indul ki, és lépésenként, egymásra épülve jut el a klaszter alapú gazdaságfejlesztéshez (bottom-up megközelítés). A fázisokat tehát végig kell járni, nem lehet az első fázisból rögtön a negyedikbe ugrani. A modellben négy fázis különül el (Waits 1998, Lengyel 2002a):

1. Iparági verbuválás
2. Szerkezetátalakítás
3. Újraszervezés (reorganizáció)
4. Új irányok

A két vizsgált megye besorolása ezen fázisokba nem egyszerű feladat, hiszen Waits modelljében az egyes fázisok között átfedés van, mivel a gazdaságfejlesztési politikákban nem tapasztalható hirtelen, teljes mértékű változás. A területi egységek fejlődése nem a „rombolva építés” elvének érvényesülése mellett megy végbe, hanem az elért eredményekre támaszkodva. Békés megyében sem a külföldi működőtőke-befektetések aránya, sem pedig a megyén kívüli betelepülő cégek száma nem tekinthető szignifikánsnak. A térségen kívüli vállalatok letelepítésének első számú hazai eszközei, az ipari parkok Békésben szinte üresek. Ebből a szempontból a megye igazából még nem sorolható be az 1. fázisba, egyfajta „nulladik fázisban” található jelenleg, bár már elkezdődtek az iparági verbuválás kezdő lépései. Olyan nagyvállalatok is vannak, amelyek már az első fázisba léptek, de ezekkel

összefüggésben iparág még nem jött létre, és ezen vállalatok önmagukban még nem tudták átbillenteni a megyét a fejlődés irányába.

Megfigyelhető, hogy Békés megyében az iparági verbuválás még nincs abban a helyzetben, hogy válogasson a befektetők közül, ily módon nem tehet mást, mint a jelentkező befektetők mindegyikét az első körben letelepíti a térségben. Reálisan nem lehet azzal számolni, hogy komoly innovációs potenciállal rendelkező, nagy tömegű kvalifikált, konvertálható tudású munkaerőt felszívni képes vállalatot sikerül becsábítani a térségbe, hiszen ilyeneket a cégek között már válogató fejlett ipari parkok is szívesen látnak, ráadásul ilyen jellemzőkkel leírható munkaerő kínálat a megyében nincs jelen. Rövid távon tehát nem várható látványos áttörés ebben a kérdésben, legfeljebb olyan vállalatok betelepülése képzelhető el, amelyek más ipari parkokba nem nyernek bebocsátást, vagyis megítélésük kevésbé kedvező, vagy amelyek kifejezetten a meglévő gazdasági szerkezetre kívánnak települni. Ez viszont ördögi kör, hiszen az olcsó munkaerőre települő vállalatok technológiailag fejletlen, képzetlen munkaerőt alkalmazó tevékenységet telepítenek.

Éppen emiatt kell nagyon sürgősen megvalósítani a megyében a szerkezetváltást, mert a fentebb leírt folyamatok beindulása hosszú távra konzerválhatja a megye versenyképtelen gazdasági szerkezetét, ami további *leszakadáshoz vezethet*. Nagy kérdés, hogy sikerül-e olyan nagy cégeket rövid időn belül betelepíteni, amelyek hozzá tudnak járulni a relatíve gyors szerkezetváltás lebonyolításához. Ha igen, tudatos munkával végig kell vezetni a megyét a négy fázison, így lehet esély a leszakadás megállítására, s a klaszter alapú gazdaságfejlesztésen keresztül a felzárkózás megindítására. Igazán optimális az lenne, ha olyan vállalat települne be, amely egy esetleges vertikális hálózat integrátor vállalata lenne, mely a helyi KKV-bázis számára fejlődési lehetőséget biztosítana mind termelési, mind pénzügyi oldalról (Imreh – Lengyel 2002). Ez nyilvánvalóan egy hosszú folyamat, amelyet napról-napra tudatosan kell menedzselni, hiszen a fázisok közti átmenet csak részben öngerjesztő folyamat, sok kihívás adódik, amelyet kívülről, gazdaságfejlesztési eszközökkel kell megoldani. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni a megye tradicionális iparágakra épülő széles kisvállalkozói körét, amely fontos bázisát jelentheti egy másik típusú, ugyanakkor az előzővel párhuzamosan folytatott gazdaságfejlesztésnek.

6.2. A tradicionális iparágakra épülő KKV-alapú gazdaságfejlesztés

A kis- és középvállalkozásokra építő olasz iparági körzetek mintájára Békés megyében reálisan lehetne gazdaságfejlesztési eszközökhöz nyúlni, nyilvánvalóan a megfelelő hatástanulmányok elvégzése után. Békés megye ezen úton történő elindítására mintaként szolgálhat az olasz Emilia-Romagna régió¹⁴. Fontos

¹⁴ Óvatosan kell ugyanakkor eljárni az adaptáció során, ugyanis Emilia-Romagna NUTS-2 szintű régió ellentétben Békés megyével, mely viszont NUTS-3 szintű.

hasonlóság, hogy a térség hagyományos ágazata a mezőgazdaság, jelentős szerepet betöltve az élelmiszeriparban. Ugyanakkor az 1970-es években az iparági körzetek keretein belül működő KKV-k, mint fejlődést generáló motor segítségével ipari fellendülés volt tapasztalható (Amin 1999).

Békés megyében magas a mikrovállalkozások aránya a vállalati struktúra belül, rendkívül széles spektrumot átölelő tevékenységi körrel. A Harmadik Olaszországban szintén rendkívül sokféle tevékenység fér meg egymás mellett, és ami nagyon fontos, gyárt világszínvonalú termékeket, és jelentős exportot bonyolít le. Hagyományos kézműipari alapokra építenek, azonban az ágazatok hagyományos jellege ellenére nagyfokú innovativitás jellemzi őket, hiszen tudják, hogy csak így maradhatnak versenyképesek. Nagy szerepet kap a földrajzi közelség, az, hogy akár percekben belül gyalog is el tudják érni egymást. Kiemelkedő ebből adódóan a személyes kapcsolat, fontosak az informális csatornák. A kisvállalatok együttműködései esetén sokszor megfigyelhető a baráti, vagy rokoni alapon történő együttműködés, ami számos siker kulcsa.

A Waits-modellnél a gazdaságfejlesztés-menedzsment feladata a folyamatot megindító nagyvállalatok letelepítése, és a gazdaságfejlesztés tudatos alakítása, míg a KKV-kre építő modell esetén az *együttműködés* elősegítése. Kulcsmomentum ugyanis az összefogás, hiszen együtt a kisvállalatok mind vevői, mind beszállítói oldalon szerves egészként képesek megjelenni, közös árképzést, marketinget, termékfejlesztést stb. alkalmazni, s ezáltal a „nagyokkal” a versenyt felvenni. Hazánkban a kis cégek még nem ismerték fel az együttműködésben rejlő lehetőségeket, inkább versenytársat, mint partnert látnak egymásban. Az együttműködésnek erőteljesen meg kell jelennie a helyi gazdaságfejlesztés meghatározó szereplői (helyi kormányzatok, gazdasági érdekképviselők, technológia transzfer szervezetek és a helyi fejlesztési ügynökségek) között is. A versenyképes gazdaság kialakításában, illetve a folyamatos szerkezetátalakítás megvalósulásában kiemelt szerepük van a tudáscentrumként működő egyetemeknek. Ebben a fázisban azonban realisan még csak a térség felsőoktatásának megerősítése lehet reális cél.

Ahhoz, hogy a kis- és közép vállalkozások alkotta hálózatok a globális versenyben sikeresek legyenek, alapvető feltétel, hogy a résztvevő KKV-k erősek legyenek. A globális versenyben csak az a térség tud sikeresen helyt állni, amely a „traded” iparágakra koncentrál, melyek termékeit vagy szolgáltatásait a régió kívül értékesíteni lehet, és mindenki bővítheti termelését, és nem csak egymás rovására lehet bővíteni. Ehhez a helyi gazdaságfejlesztési intézményrendszernek minden támogatást meg kell adnia a vállalkozásoknak, hiszen a térség versenyképessége múlik ezen. A vállalkozásfejlesztés azonban csak akkor lehet önfenntartó, ha piaci alapon valósul meg. A magas minőségű szolgáltatásokért a piacfejlesztő vállalkozásfejlesztési modell szerint a vállalkozások akár piaci árat is hajlandóak

fizetni, hiszen ebben fejlődésük kulcsát látják¹⁵ (Kállay 2002). A vállalkozói szférát be kell vonni a vállalkozásfejlesztésbe, hogy ne legyen öncélú a vállalkozásfejlesztés.

7. A jövő gazdaságfejlesztési irányvonalai Győr-Moson-Sopron megyében

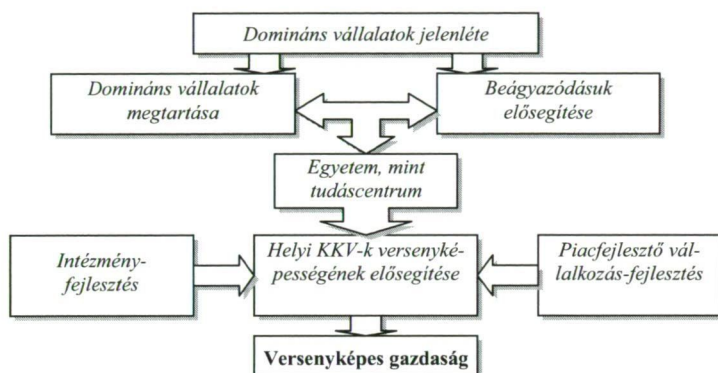
A nyugati megyébe már betelepültek komoly, nemzetközileg ismert és elismert nagyvállalatok. Az iparági verbuválás már válogat a betelepülni vágyó cégek között, és korszerű technológiát alkalmazó, környezetkímélő, magasan képzett munkaerőt alkalmazó vállalatokra összpontosít. Nem irreleváns már a letelepülő vállalatok, illetve a létrehozott munkahelyek *jellege*. A megye megítélésünk szerint már az első fázison mindenképpen túl van. A hagyományos „kéményes ipar” helyett korszerű, modern technológiát alkalmazó vállalatok termelnek, egyre inkább előtérbe kerülnek az endogén tényezők. Ebben a szakaszban az jelent kihívást, hogy a betelepült nagyvállalatokat megtartsák, jellemzően azért, mert lejárnak az első fázisban ösztönzőként kínált kedvezmények¹⁶. A második fázis befejezésének kulcsa, hogy a jól képzett munkaerő miatt települjenek Magyarországra, nem pedig azért, mert az olcsó. Ha ez kialakult, akkor a nagy cégek megtartása magától értetődő lesz (4. ábra).

Mivel a domináns nagyvállalatok már betelepültek, a gazdaságfejlesztés fókuszra a kisvállalatokra irányulhat. Ösztönözni kell a betelepült nagyvállalatok *beágyazódását* a helyi gazdaságba, melynek legkézenfekvőbb módja a hazai beszállítói kör aktivizálása. A térség kis- és középvállalkozásait úgy kell segíteni, hogy azok képesek legyenek a domináns vállalat támasztotta szigorú minőségi és mennyiségi követelményeknek megfelelni, ezáltal beszállítóvá tudjanak válni. Ez nagyon fontos, hiszen csak ők képesek a foglalkoztatottság tartósan magas szintjének elérésére. A segítség formája itt is, akárcsak Békés megyében *piaci alapú* kell, hogy legyen, vagyis nem segélyeket kell adni a vállalkozásoknak, főleg nem jövedelem-újraelosztás útján. A nagyvállalatok helyi gazdaságba való beágyazásával lépéseket lehet tenni annak irányába, hogy a megyében keletkezett tényezőjövodeelmek ne hagyják el a térséget, hanem ott kerüljenek felhasználásra.

¹⁵ Az Emilia-Romagna régió elsődleges vállalkozásfejlesztési szervezete az ERVET. 2002-ben az éves költségvetése 8,1 millió euró, melynek 38%-a saját bevétel, jórészt a nyújtott magas minőségű szolgáltatásoknak (*real business service, RBS*) köszönhetően.

¹⁶ Ez napjainkban Győr-Moson-Sopron, Fejér illetve Komárom-Esztergom megyében különösen aktuális kérdés, hiszen a kilencvenes évek elején nyújtott tízéves kedvezmények lejárnak.

4. ábra Gazdaságfejlesztési cselekvésterv Győr-Moson-Sopron megyére vonatkozóan

Forrás: saját szerkesztés

Győr-Moson-Sopron megyében a gazdaságfejlesztés legfontosabb feladata az, hogy lehetőség szerint minél előbb megszüntesse azt az állapotot, hogy domináns nagyvállalatai a szatelit (csatlós) iparági körzet mintájára működjenek (Lengyel 2002a). Ekkor ugyanis a helyi gazdaság fejlődése a lehetséges fejlődési potenciál alatt zajlik le, mivel a lényegi üzleti döntések kívül születnek, valamint a domináns vállalatnak a helyi kis- és középvállalkozásokkal minimális az együttműködése. A helyi gazdaság tulajdonképpen magára van hagyva, a nagyvállalat *szigetszerűen működik*. A kívánatos megoldás a hibrid iparági körzet, amikor a domináns vállalat erősen támaszkodik a helyi kis- és középvállalkozásokra (Lengyel 2002a). Az egyetemek szerepe ebben a fázisban felértékelődik: részt vesznek a regionális innovációs stratégia (RIS) kidolgozásában, valamint felhalmozott tapasztalatukkal hozzájárulnak tudásalapú helyi gazdaságfejlesztési programok kidolgozásához.

A helyi gazdaságfejlesztésnek arra kell ösztönöznie a térség nagyvállalatait, hogy működjenek együtt a térség vállalkozóival, valamint csak olyan új betelepülőket szabad befogadni, amelyek a helyi gazdaságtól nem elszigetelten kívánnak működni. Ehhez azonban elengedhetetlenül fontos az, hogy a helyi kis- és középvállalkozások erősek legyenek, és képesek legyenek megfelelni a magas igényeknek, amelyeket a beszállítókkal szemben támasztanak. Lényeges tehát a KKV-k felkészítése, megerősítése, amely rövid távú feladat, és középtávú hatása a domináns vállalatok megtartása. Nem elhanyagolható ugyanakkor az intézményfejlesztés állami szerepvállalással, melynek összhangban kell lennie a kialakuló klaszterek igényeivel.

8. Összegzés

Győr-Moson-Sopron megye versenyképességi dominanciája Békés megyével szemben egyértelműen kimutatható. Kijelenthetjük, hogy a két térség között versenyképességi szakadék tátong. Azonban nem kerülheti el figyelmünket az a tény, hogy a nyugati megye tényezőjövödelmének nagy része nem a megyén belül kerül felhasználásra, vagyis elhagyja a térséget! Lényeges tehát, hogy *nem csak a fejlődésben elmaradott térség(ek) igényel(nek) gazdaságfejlesztési beavatkozást, hanem a relatíve fejlett, ám kívülről vezérelt régió(k) is!* A beavatkozás azonban eltérő célfüggvénnyel valósul meg, hiszen amíg a relatíve fejlett térségekben a lokális beágyazódás elősegítése az elsődleges szempont, addig a kevésbé fejlett térségekben a további leszakadás megszüntetése. A beavatkozás elkerülhetetlen, hiszen a *túlzott területi különbségek az egész ország gazdasági növekedését veszélyeztetik.*

Az Európai Unió mind a jelenlegi (2000–2006), mind pedig a 2007–2013-as programozási időszakban kiemelt figyelmet fordít a fejlődésben elmaradott térségek versenyképességének növelésére, felzárkóztatására, a kohézió erősítésére. A versenyképesség fokozása érdekében a harmadik kohéziós jelentés szorgalmazza a fizikai és a humán tőkébe való befektetés fontosságát, az innováció fokozását a termelékenység és a foglalkoztatottság növelésén keresztül. A javaslat értelmében a strukturális politikának az új tagállamokban, így Magyarországon is azonosítani kell az *szervezeti problémákat*, amelyek a versenyképességre és a növekedési potenciálra a leginkább romboló hatással vannak. Minden régióra ki kell dolgozni egy *hosszú távú fejlesztési stratégiát*. El kell kerülni továbbá a *beruházások* jelenlegi növekedési centrumokba való koncentrációját. Ez ugyanis hosszú távon a kiegyensúlyozott fejlődésnek a kárára válhat.

Minden régióban meg kell találni a növekedés kulcstényezőit, fejleszteni kell a versenyképesség alaptényezőit és alapkategóriáit, továbbá a tagállami politikákat össze kell hangolni az EU kohéziós politikájának követelményeivel. Mindkét politikának megvan a saját szerepe: a tagállami politikák jórészt alapvető szolgáltatásoknak, valamint jövedelemtámogatásoknak adnak prioritást, míg a kohéziós politika arra fókuszál, hogy azon strukturális egyenlőtlenségeket csökkentse, amelyek közvetlenül *hatnak* a régiók versenyképességére. Az alapelvek közül felértékelődik a *partnerség* elve.

A Strukturális Alapok támogatása csak akkor lehet hatékony, ha az megfelelően alá van támasztva növekedésorientált *nemzeti politikával*. Magyarországon erre még fel kell készülni, de a Nemzeti Fejlesztési Tervben már lefektették ennek szándékát: „Az EU csatlakozás kapcsán a területfejlesztési politika egyik legnagyobb feladata, hogy felkészítse és megerősítse a regionális intézményrendszert az EU források hatékony felhasználása érdekében, valamint a következő programozási ciklustól kezdődően az önálló regionális programok végrehajtására. Ezzel összefüggésben szükség van – a közigazgatási reformmal összhangban – a választott, önálló költségvetéssel rendelkező régiók kialakításának

előkészítésére, a területfejlesztési politikában jártas szakemberek további képzésére” (NFT 2003. 26. o.). Amíg ezen döntő jelentőségű reformok nem kerülnek megvalósításra, addig a kohéziós politika nem lesz képes megfelelő hatékonyságot elérni hazánkban!

Mindenképpen szem előtt kell tartani azt, hogy a hosszú távú, tartós versenyelőnyöket nem a költségelőnyök adják, hanem az egyedi érték és az innováció. Mindenképpen tanulságos, hogy már Széchenyiben is megfogalmazódott a reformkorban az, hogy a költségelőnyök nem képesek hosszú távú versenyelőnyöket nyújtani, mert az csak tudásalapú gazdaságban innováción keresztül érhető el: „Nem termékeny lapány, hegyek, ásványok, éghajlat 's a' t. tesz a' közérőt, hanem az ész, mely azokat józanon használni tudja. Igazibb súly 's erő az emberi agyvelőnél nincs. Ennek több vagy kevesebb léte a' nemzetnek több vagy kevesebb szerencséje.” (Széchenyi 1830. 178. o.)

Felhasznált irodalom

- Amin, A. 1999: The Emilian Model: Institutional Challenges. *European Planning Studies*, Vol. 7, No. 4.
- Camagni R. 2002: On the Concept of Territorial Competitiveness: Sound or Misleading? *Urban Studies*, Vol. 39, No. 13. 2395-2411. o.
- CEC 1999: *Sixth Periodic Report on the Social and Economic Situation and Development of Regions in the European Union*. European Commission, Luxembourg.
- CEC 2004a: *A new partnership for cohesion - Third Report on Economic and Social Cohesion*. European Commission, Brussels.
- CEC 2004b: *Building our common Future. Policy changes and Budgetary means of the Enlarged Union 2007-2013*. European Commission, Brussels.
- DTI 2003: UK Productivity and Competitiveness Indicators 2003. *DTI Economics Paper*, No. 6.
- Egyedi Gy. 2000: Globalizáció és magyar területi fejlődés. *Tér és Társadalom*, 1. sz. 1-10. o.
- Farkas B. – Lengyel I. 2001: Regionális versenyképesség és kohézió az Európai Unióban. *Tér és Társadalom*, 4. sz. 237-252. o.
- Horváth Gy. 2001: A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben. *Tér és Társadalom*, 2. sz. 202-232. o.
- Imreh Sz. – Lengyel I. 2002: A kis- és középvállalkozások regionális hálózatainak főbb jellemzői. In: Buzás N. – Lengyel I. (szerk.): *Ipai parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged. 154-174. o. (Letölthető: http://www.eco.u-szeged.hu/regionalis_tsz/tudkiadv.html)

- Katona T. 2000: Mérési és megbízhatósági problémák a területi statisztikában. In: Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): *Versenyképesség – regionális versenyképesség*. JATEPress, Szeged. 205-217. o.
- Kállay L. 2002: Paradigmaváltás a kisvállalkozás-fejlesztésben. *Közgazdasági Szemle*, 6-7. sz. 557-573. o.
- KSH 2003: *A bruttó hazai termék (GDP) területi megoszlása 2001-ben*. KSH, Budapest.
- KSH 2004: *KSH STADAT adatbázis*. Hozzáférhető: <http://www.ksh.hu>
- Lengyel I. 2000a: Porter-rombusz: a regionális gazdaságfejlesztési stratégiák alapmodellje. *Tér és Társadalom*, 4. sz. 39-86. o.
- Lengyel I. 2000b: A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, 12 sz. 962-987. o.
- Lengyel I. 2001: Iparági és regionális klaszterek: tipizálásuk, térbeliségük és fejlesztésük főbb kérdései. *Vezetéstudomány*, 11. sz. 19-43. o.
- Lengyel I. 2002a: A regionális gazdaság- és vállalkozásfejlesztés alapvető szempontjai. In: Buzás N. – Lengyel I. (szerk.): *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. JATEPress, Szeged. 27-54. o. (Letölthető: http://www.eco.u-szeged.hu/regionalis_tsz/tudkiadv.html)
- Lengyel I. 2002b: A klaszterek fejlesztésének általános tapasztalatai. In: Lengyel I. – Rechnitzer J. (szerk.): *A hazai építőipar versenyképességének javítása: klaszterek szerepe a gazdaságfejlesztésben*. Régió Art, Győr. 168-190. o. (Letölthető: http://www.eco.u-szeged.hu/regionalis_tsz/tudkiadv.html)
- Lengyel I. - Rechnitzer J. 2000: A városok versenyképessége. In: Horváth Gy. – Rechnitzer J. (szerk.): *Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón*. MTA RKK, Pécs.
- Malecki E. J. 2000: Knowledge and regional competitiveness. *Erdkunde*, Vol. 54, No. 4. 334-351. o.
- Malizia E. E. – Feser E. J. 1999: *Understanding Local Economic Development*. Center for Urban Policy Research, New Jersey.
- Nemes Nagy J. 1998: *A tér a társadalomkutatásban*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Ember-település-régió sorozat, Budapest.
- NFT 2003: *Nemzeti Fejlesztési Terv 2004-2006*. Miniszterelnöki Hivatal, Budapest.
- NGA 2002: *A Governor's Guide to Cluster-Based Economic Development*. National Governors Association, Washington.
- Porter, M. 2003: UK Competitiveness: Moving to the Next Stage. *DTI Economics Paper*, No. 3.
- Pukli P. 2000: A gazdaságstatisztika regionális mutatószámai. In: Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): *Versenyképesség – regionális versenyképesség*. JATEPress, Szeged. 235-244. o.
- Rechnitzer J. 1998a: *A területi stratégiák*. Dialog Campus, Budapest-Pécs.

- Rechnitzer J. 1998b: A helyi önkormányzatok felkészülése az Európai Unió regionális politikájának fogadásá-ra. In: Csefkó F. (szerk.): *EU-integráció – önkormányzatok I.* ÖSZT-ICMA-USAID, Budapest.
- Rechnitzer J. 2000: Területi politika az EU csatlakozás előtt. In: Farkas B. – Lengyel I. (szerk.): *Versenyképesség – regionális versenyképesség.* JATEPress, Szeged. 13-24. o.
- Rosenfeld S. 2002: *Creating Smart Systems: A guide to cluster strategies in less favoured regions.* EU DG for Regional Policy and Cohesion, Brussels.
- Stimson, R. J. – Stough, R. R. – Roberts, B. H. 2002: *Regional Economic Development.* Springer Verlag, New York.
- Széchenyi I. 1830: *Hitel.* Trattner és Károlyi ny. (Reprint kiadvány). Pest. Megjelent: Közgazdasági és Jogi Kiadó 1984, Budapest.
- Terra Stúdió 2002: *Az elérhetőség szerepe a gazdasági tér szerveződésében.* Budapest. 150 o.
- Waits, M. J. 1998: Economic Development Strategies in the American States. In Liou, K.T. (ed): *Handbook of Economic Development.* New York, Marcel Dekker.